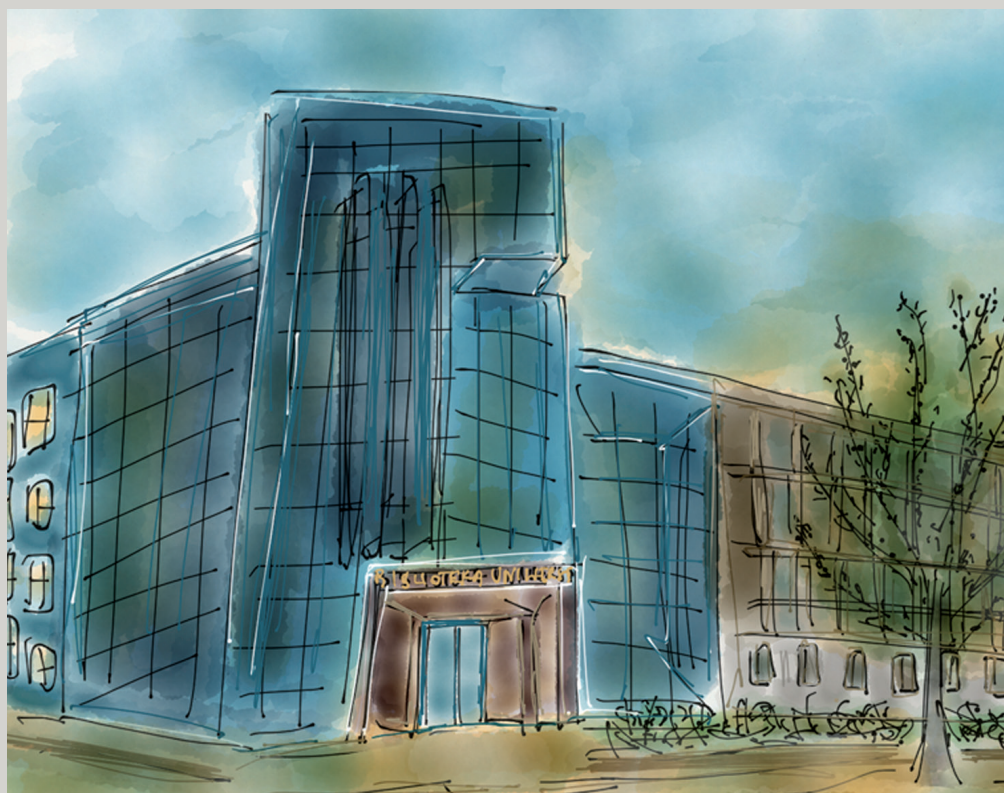

Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

Uniwersytet
ŁÓDZKI

W WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Wstęp

„Powstała z niczego” – ta zwięzła, lecz równocześnie trafna, charakterystyka rozpoczętego w lutym 1945 r. procesu organizowania Uniwersyteckiej Książnicy została zamieszczona w *Sprawozdaniu Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* za rok 1945/46 i 1946/47. Nie należy jednak tego lakonicznego zapisu rozumieć tylko jako braku stosownego dla biblioteki naukowej księgozbioru, odpowiednich pomieszczeń i wykwalifikowanej kadry. Za tymi słowami krył się także brak w ówczesnej Łodzi ośrodków naukowych, elit intelektualnych czy tradycji bibliotekarstwa naukowego. Zbiory o charakterze naukowym posiadała w 1945 r. (beładnie zmagazynowane w niewykończonym budynku) jedynie otwarta w 1917 r. Biblioteka Miejska i, w niewielkim stopniu, założona w 1925 r., Centralna Biblioteka Pedagogiczna. Kompletnemu rozproszeniu uległy w czasie wojny, szczątkowe zresztą, zbiory istniejących krótko, w okresie 20-lecia, Instytutów – Nauczycielskiego i Prawa Administracyjnego. Niewiele też ocalało ze skromnej biblioteki, funkcjonującego w latach 1928–1939, Łódzkiego Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej. Zniszczeniu uległy również większe, prywatne księgozbiory znaczących łódzkich inteligentów.

Powolywanie w tych warunkach Uniwersytetu i jego zaplecza naukowego w postaci biblioteki uczelnianej było ogromnym wyzwaniem. Improwizacja, jaka towarzyszyła początkom tworzenia Biblioteki, (gromadzenie różnymi metodami wszelkich dostępnych zbiorów, brak struktury organizacyjnej nowej instytucji) stopniowo przekształcała się w proces zorganizowany, którego głównym celem stało się zaspokajanie potrzeb macierzystej uczelni. Postępujący rozwój Biblioteki był niewątpliwie zasługą kolejnych dyrektorów (Zygmunta Dylika, Adama Łysakowskiego i Heleny Więckowskiej), ale przede wszystkim efektem ogromnego zaangażowania ówczesnych pracowników, którzy mimo braku fachowych

* Jadwiga Konieczna, dr hab. prof. Uniwersytetu Łódzkiego.

kwalifikacji zazwyczaj szybko identyfikowali się ze swoją pracą i instytucją. Jednak pełne możliwości realizacji wszystkich funkcji naukowej biblioteki uczelnianej pojawiły się dopiero po roku 1960, wraz z oddaniem do użytku nowego, najnowocześniejszego wówczas w Polsce, gmachu. Od tej pory, jako największa w regionie księżnica naukowa, zyskała BUŁ również dodatkowo charakter biblioteki publicznej. Szybko też stała się istotnym elementem integracji środowiska akademickiego.

Nowe, przestronne pomieszczenia Biblioteki były w latach 60. i 70. ważnym i w pewnym stopniu atrakcyjnym miejscem, szczególnie dla studentów kierunków humanistycznych. Trudne warunki lokalowe na poszczególnych wydziałach, ubogie jeszcze niejednokrotnie księgozbiory bibliotek zakładowych powodowały, że studenci chętnie odwiedzali Bibliotekę Główną i korzystali z jej usług, a pewien udział w ich pozytywnym postrzeganiu Książnicy miała też niewątpliwie, przywołana w artykule dyrektora Jana Janiaka, kawiarenka, zwana „Piekiełko”. Było to wówczas miejsce, w którym podczas skromnej konsumpcji (najczęściej herbaty i/lub papierosów) realizowała się część życia studenckiego – toczyły się ożywione dyskusje, rodziły „genialne” pomysły przyszłych magistrów, zawiązywały „dozgonne” przyjaźnie.

12

Postępujący rozwój Uniwersytetu, zwiększająca się liczba studentów (w roku 1960/61 – 4000, a w 1980/81 – 19 000 osób) narzucały również Bibliotece konieczność wprowadzania zmian. Jednak w trudnej sytuacji ekonomicznej, społecznej i politycznej lat 80. nie było to zadaniem łatwym. Możliwości, a jednocześnie potrzebę radykalnych, tym razem, przemian przyniosły dopiero lata 90. i przełom wieków. Podjęta w 1994 r. decyzja o wdrażaniu zintegrowanego systemu bibliotecznego Horizon zapoczątkowała nowy rozdział w blisko już wówczas pięćdziesięcioletniej historii Biblioteki. Kolejnym przełomowym momentem stał się rok 2006, czyli oddanie do użytku nowego gmachu uniwersyteckiej Książnicy. Od tej pory wprowadzanie zmian merytorycznych i nowych rozwiązań organizacyjnych nabrało zupełnie innego niż przez minione 60 lat tempa, a funkcje Biblioteki nowej jakości. Wyposażenie i działalność łódzkiej Książnicy Uniwersyteckiej są dzisiaj całkowitym zaprzeczeniem popularnego jeszcze, niestety, stereotypu postrzegania biblioteki jako swoistego skansenu i miejsca niechętnego wszelkim zmianom. Przyczynkiem do obalania tego stereotypu powinna stać się także niniejsza publikacja.

Decyzję o przygotowaniu monografii, która nie tylko przypomni historię Biblioteki, omówi zmiany zachodzące na przestrzeni 70 lat w jej działalności i strukturze, wskaże na istnienie ciekawych kolekcji, ale przede wszystkim zaprezentuje aktualny obraz instytucji oferującej czytelnikom bezpośredni i pośredni dostęp do ogromnej liczby dokumentów, a jednocześnie placówki kulturalnej, przyjaznej, podejmującej

funkcję tzw. trzeciego miejsca, podjęto w początkach 2013 r. Zgłaszane przez zaangażowanych w realizację tego projektu pracowników tematy, po przedyskutowaniu i zaakceptowaniu przez dyrekcję Biblioteki, zyskały, pod kierunkiem komitetu redakcyjnego w składzie: Maria Wrocławska, Irena Kujawska, Irena Łabiszewska, formę znormalizowanych opracowań. Uważny Czytelnik z pewnością dostrzeże pojawiające się w poszczególnych pracach powtórzenia, czy relacje o tych samych wydarzeniach. Nie jest to jednak wynik błędów redakcyjnych, ale efekt oczywistego faktu powiązań organizacyjnych, jakie istniały i nadal istnieją pomiędzy komórkami Biblioteki UŁ oraz podporządkowania wszystkich jednostek realizacji tych samych, nadrzędnych funkcji i zadań. Ostateczna konstrukcja pracy i kompozycja poszczególnych rozdziałów zostały podporządkowane przyjętym założeniom redakcyjnym.

W dzieje Biblioteki wprowadzają dwa pierwsze artykuły – Mariusza Raczyńskiego i Ireny Łabiszewskiej. Jako cezurę czasową rozgraniczającą ich opracowania przyjęto rok 1980. M. Raczyński skupił się więc na początkowym okresie organizowania Biblioteki ze szczególnym uwzględnieniem historii powstawania nowej siedziby Książnicy. I. Łabiszewska zaś najwięcej uwagi poświęciła wydarzeniom związanym z wdrażaniem komputeryzacji oraz z budową i wyposażaniem nowego gmachu po roku 2006.

Kolejne artykuły poświęcone zostały poszczególnym komórkom organizacyjnym Biblioteki. Zastosowano w nich ujęcie diachroniczne, dzięki czemu w większym lub mniejszym stopniu uwzględniają fakty z przeszłości, chociaż najwięcej uwagi poświęcono w nich bieżącej działalności oddziałów i sekcji. Otwiera ten dział monografia opracowanie Anny Giermaziak, Małgorzaty Kiersztej i Pawła Pola zatytułowane *Oddział Opracowania Zbiorów – historia, ewolucja, komputeryzacja*. Historia tego Oddziału jest doskonałą ilustracją zmian, jakie na przestrzeni lat zachodziły w strukturze organizacyjnej całej Biblioteki i w realizowanych formach działalności merytorycznej. To właśnie Oddział Opracowania zapoczątkował w 1998 r., praktyczne stosowanie komputeryzacji, co w następnych latach zrewolucjonizowało pracę także w innych jednostkach organizacyjnych.

W artykule Małgorzaty Cieślak pt. *Oddział Wydawnictw Ciągłych – rys historyczny* zostały natomiast uwzględnione zmiany strukturalne i merytoryczne dokonujące się w zakresie gromadzenia i opracowania czasopism. Udział tego Oddziału w procesach komputeryzacji polega, poza wdrażaniem (od roku 2002) modułu opracowania czasopism, także na stopniowym zastępowaniu periodyków drukowanych ich wersjami elektronicznymi. Dzięki temu można już korzystać z blisko 10 tys. tytułów czasopism z całego świata.

Oddział Magazynów i Konserwacji Zbiorów jako odrębna jednostka organizacyjna istnieje od roku 1957. Dzieje tego Oddziału przybliżone przez Annę Pielat, to przede wszystkim historia przeprowadzek i przemieszczeń zbiorów, w celu pozyskiwania miejsca dla nowych nabytków. Radykalne zmiany w organizacji pracy nastąpiły dopiero po roku 2006, w nowym gmachu, wraz z wdrożeniem elektronicznego systemu składania zamówień.

Jedną z młodszych komórek organizacyjnych Biblioteki jest opisana w artykule Iwony Bednarek *Pracownia Konserwacji Książki*. Jej uruchomienie, mimo iż planowane jeszcze w latach 60., mogło dojść do skutku dopiero w roku 2006. Pracownia zajmuje się nie tylko konserwacją zniszczonych książek. W obszarze jej oddziaływania pozostaje również profilaktyka, a częścią Pracowni jest też nowoczesna komora fumigacyjna typu KONVAK.

14 Agnieszka Górecka i Urszula Michalska, autorki artykułu pt. *Oddział Udostępniania zbiorów – wczoraj i dziś*, zgodnie z zawartą w tytule dyspozycją przypomniały warunki udostępniania zbiorów przed rokiem 2006 i po przeprowadzce. Rewolucyjne zmiany, jakie nastąpiły w procesie wypożyczania, służą przede wszystkim czytelnikom. Mogą oni teraz dokonywać zamówień z dowolnego komputera, a zwracać książki do specjalnej wrzutni, bez konieczności stania w kolejkach.

Opracowanie *Wolny dostęp do zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2015* autorstwa Tomasza Piestrzyńskiego i Katarzyny Mokołajczyk jest opisem metody udostępniania coraz częściej stosowanej w dużych bibliotekach naukowych. Wprowadzenie wolnego dostępu w BUŁ stało się możliwe dopiero w nowym gmachu, ale zaplanowane musiało być już na etapie projektowania i wykonawstwa budynku. Wymagało także wcześniejszego przygotowania lub implementacji istniejącego systemu ustawienia zbiorów. Stworzone w strefie wolnego dostępu warunki korzystania ze zbiorów znajdują pełne uznanie czytelników, czego dowodem jest systematycznie odnotowywany wzrost liczby udostępnień na miejscu.

Wspomniany zakup zintegrowanego systemu bibliotecznego *Horizon* i planowane jego wdrażanie, wymagały powołania jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za realizację tego procesu. Zadanie to podjęła (od 1 maja 1996 r.) opisana w artykule Marioli Augustyniak pt. *Początki, rozwój i stan obecny systemu informatycznego Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* Samodzielna Sekcja Komputeryzacji BUŁ. Jej działalność nie zakończyła się jednak wraz z momentem wdrożenia wszystkich modułów *Horizon*. Funkcjonowanie i dalszy systematyczny rozwój Sekcji zdeteminowane są stałą ewolucją systemu (obecnie już *Symphony*) i koniecznością ciągłego usprawniania procesów bibliotecznych.

Dwa kolejne opracowania dotyczą działalności i zasobów najnowszej komórki organizacyjnej Biblioteki, czyli powołanej w listopadzie 2012 r. Samodzielnej Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacyjnych. W pierwszym artykule, autorstwa Moniki Jędrzejczak-Wieczorek, została przedstawiona geneza i główne obszary działalności Sekcji. Natomiast drugi, autorstwa Gabrieli Waliszewskiej, zatytułowany *Świat sieciowych źródeł informacji* prezentuje w formie tabel wszystkie sieciowe zasoby informacji, które za pośrednictwem BUŁ subskrybowano w latach 2000–2012 dla UŁ. Zwiększaniu zróżnicowanej oferty elektronicznych źródeł towarzyszy poszerzanie do nich dostępu. Dzięki zakupowi serwera Proxy HAN możliwe jest korzystanie z baz nie tylko w obrębie sieci akademickiej, ale również z komputerów domowych.

Ważną częścią systemu biblioteczno-informacyjnego Uczelni jest sieć tzw. bibliotek zakładowych. Historii ich powstawania i bieżącej działalności jest poświęcony artykuł Elżbiety Luzińskiej i Agnieszki Stolarczyk pt. *Oddział Bibliotek Zakładowych – wczoraj i dziś*. Mimo iż specjalistyczne księgozbiory przy katedrach powstawały już od momentu założenia Uniwersytetu, to jednak dopiero w początkach lat 50. zostały organizacyjnie i merytorycznie powiązane z Biblioteką Główną. Na przestrzeni 70 lat struktura sieci bibliotek zakładowych podlegała ciągłym zmianom, a przyczyną było nie tylko powstawanie nowych kierunków i wydziałów, ale też niejednokrotnie łączenie istniejących, małych placówek.

Wszechobecna dotychczas problematyka komputeryzacji nie pojawia się w opracowaniu Moniki Sulejewicz-Nowickiej zatytułowanym *Gromadzenie rzadkich wydawnictw dziewiętnasto- i dwudziestowiecznych oraz druków przeznaczonych dla Zbiorów Specjalnych w drodze zakupu antykwarycznego w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*. Zakup antykwaryczny, jak przypomniała Autorka, był i jest nadal ważnym źródłem pozyskiwania zbiorów w bibliotekach naukowych, w tym również w BUŁ. Nabywane są szczególnie wartościowe dziewiętnasto- i dwudziestowieczne książki literackie, publikacje dotyczące historii Polski, łodzi i na oraz wszelkiego rodzaju dokumenty graficzne i oglądowe gromadzone w poszczególnych sekcjach Oddziału Zbiorów Specjalnych. Zbiory te pełnią istotną rolę w działalności naukowo-badawczej i dydaktycznej Biblioteki.

Tekst Róży Rajchert pt. *Opracowanie przedmiotowe w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – droga od katalogu klasowego do języka haseł przedmiotowych KABA* jest kolejnym przykładem dostosowywania struktur organizacyjnych i form działalności merytorycznej do zmieniających się warunków funkcjonowania Biblioteki. Zapoczątkowany w 1946 r. katalog rzeczowy typu klasowego został w początkach lat 50. przekształcony

w katalog przedmiotowy, wyszczególniający, aby z momentem wdrożenia modułu opracowania w systemie Horizon przyjąć postać języka haseł przedmiotowych KABA. Konsekwencją tych merytorycznych zmian było połączenie, w 2005 r., Oddziału Opracowania Rzeczowego z Oddziałem Opracowania Wydawnictw Zwartych.

Innym niż dotychczas omawiane funkcjom Biblioteki Uniwersyteckiej poświęcony jest artykuł Urszuli Kowalewskiej *Popularyzacja nauki i kultury w działalności BUŁ*. Autorka przypomniała niektóre, wybrane inicjatywy Biblioteki wpisujące się w szeroko pojęty system komunikacji naukowej i upowszechniania wiedzy oraz w światowy nurt postrzegania biblioteki akademickiej jako tzw. trzeciego miejsca. Poodejmowane działania realizowane są w formie tradycyjnej (wystawy stacjonarne, akcje głośnego czytania, spotkania z pisarzami) i jednocześnie, coraz częściej, z wykorzystaniem elektronicznych kanałów informacyjnych (wystawy wirtualne, komunikator gadu-gadu, Newsletter).

16

Przedmiotem kolejnych pięciu opracowań są dzieje powstawania i zasoby wybranych, niezwykle wartościowych kolekcji bibliotecznych, mało jednak znanych zdecydowanej większości czytelników. Niniejsza publikacja jest jedną z pierwszych prób upublicznienia wiedzy o tego typu zbiorach. Otwiera ten dział artykuł Barbary Saletry pt. *Kolekcje cymeliów i rezerwy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*. W opracowaniu, oprócz wyjaśnień terminologicznych dotyczących nazwy kolekcji i historii powstawania zbioru, zaprezentowano też (omówienie + fotografia) kilka ciekawszych obiektów z tego zasobu.

Zgromadzone w BUŁ dokumenty kartograficzne liczą obecnie 24 tys. jednostek. Dorota Bartnik w artykule zatytułowanym *XIX-wieczna kolekcja map topograficznych regionu łódzkiego* przybliżyła wprawdzie krótką historię kompletowania zbiorów kartograficznych w ramach Sekcji Kartografii, ale skupiła się na omówieniu jedynie kilku obiektów. Przedmiotem Jej opisu stały się opracowane w latach 1795–1918 wieloarkuszowe mapy topograficzne ziem regionu łódzkiego. Są one nie tylko częścią dziedzictwa kulturowego, ale też źródłem informacji wykorzystywanym w badaniach regionalnych.

W świat filmu i związanych z polską kinematografią publikacji wprowadza Radosław Michalski w artykule *Plakat i film – polska szkoła plakatu w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* (Dokumenty Życia Społecznego). Z ogromnego zbioru plakatów zgromadzonych w Sekcji Dokumentów Życia Społecznego Autor wybrał grupę plakatów filmowych z lat 50. i 60. XX wieku, kilkunastu wybitnych, ówczesnych grafików, prezentując je jako reprezentatywne dla zjawiska zwanego Polską Szkołą Plakatu.

Historia kolekcji opisanej w artykule Małgorzaty Roszkowskiej i Jarosława Pawlika zatytułowanym *Muzykologiczny zbiór Philippa Spitty: niezwykła historia pewnej kolekcji* ma pewien posmak sensacji, a jednocześnie jest ciekawym przykładem międzynarodowego współdziałania w zakresie udostępniania cennych zbiorów, z wykorzystaniem narzędzi komunikacji elektronicznej. Oto część biblioteki słynnego, niemieckiego muzykologa, która jako efekt wojennych zawirowań trafiła do BUŁ, została „scalona” z resztą przechowywanego w Berlinie zbioru, dzięki utworzeniu zintegrowanego katalogu elektronicznego. W efekcie digitalizacji, pozostające nadal w Łodzi i Berlinie dokumenty, są teraz dostępne w bibliotece cyfrowej.

Omówione w artykule Piotra Kowala *Polskie książki podróżnicze z okresu XVII i XVIII w. w zbiorach Sekcji Starodruków BUŁ* są tylko niewielką częścią zgromadzonych w BUŁ starodruków. Z liczącego około 28 tys. jednostek zbioru Autor wybrał 22 polonika dzieląc je na 3 kategorie: relacje z podróży; leksykony, dykjonarze geograficzne; wszelkie opisy świata lub wybranych krain geograficznych. Charakterystyka zawartości treściowej poszczególnych wydawnictw uzupełniona jest ich bibliografią.

Ostatnią z przedstawionych kolekcji tworzą oprócz książek również rękopisy, fotografie, tzw. adresy hołdownicze, wycinki prasowe oraz szarfy pogrzebowe. Elementem łączącym tak różne dokumenty jest nazwisko Elizy Orzeszkowej. Historia powstania tej niezwykłej kolekcji, jej droga z Wilna do Łodzi i obecne miejsce w zbiorach Biblioteki, są przedmiotem opracowania Teresy Górniak zatytułowanego *Orzeszkowiana w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*.

Od artykułów prezentujących poszczególne oddziały, kolekcje czy realizowane zadania różni się zasadniczo obszerne opracowanie Jana Janiaka pt. *W kręgu ludzi i książek*. Jest to subiektywna historia Biblioteki, obejmująca lata 1959–2005, opowiedziana przez człowieka, który przeszedł wszystkie szczeble kariery bibliotecznej – od pomocnika magazyniera do dyrektora naczelnego. Żywo i dowcipnie napisany tekst doskonale oddaje atmosferę życia bibliotecznego na przestrzeni blisko pół wieku, a jednocześnie przywołuje pamięć o wielu osobach, które już odeszły, nie tylko z Biblioteki.

Cennym dopełnieniem ukazanego w pracy obrazu 70-letnich dziejów Biblioteki są krótkie biogramy jej kolejnych 9 dyrektorów i 3 wybranych wicedyrektorów oraz zestawione przez Marzenę Kowalską i Aleksandrę Brzozowską *Kalendarium BUŁ i Spis pracowników Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za lata 1945–2014* przygotowany przez Piotra Bajsarowicza i Teresę Kaniewską.

Całość zamyka *Struktura organizacyjna Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego* wykonana przez Beatę Gamrowską.

Na zakończenie należy podkreślić, iż niniejsza publikacja jest w zasadzie pierwszym w historii Biblioteki tak obszernym, całościowym opracowaniem¹, ukazującym w wyważonych proporcjach przeszłość i terażniejszość Uniwersyteckiej Książnicy. Pokazuje jak długą i trudną, ale efektywną drogę przeszła BUŁ, by stać się nowoczesną, realizującą wszystkie funkcje naukowej biblioteki uczelnianej (także publicznej) placówką, co również, jako osoba od ponad pół wieku, w mniejszym lub większym stopniu, związana z tą instytucją, z satysfakcją potwierdzam.

¹ Wcześniej, w roku 2008, ukazała się pod redakcją profesor Stanisławy Kurek-Kocińskiej interesująca praca zbiorowa zatytułowana *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*. Nie miała ona jednak charakteru monograficznego. Znalazło się w niej 11 artykułów, z których 7 poświęconych było różnym aspektom działalności Biblioteki Głównej i jednej bibliotece zakładowej. Pozostałe dotyczyły udziału BUŁ w dydaktyce akademickiej i w rozwoju współczesnej bibliologii.

Dynamika systematycznego wzrostu, nowoczesna przestrzeń intelektu, labirynt znaków, magia zaangażowanych w swoją pracę ludzi z pasją – to tylko kilka haseł, które przychodzą na myśl, kiedy chcemy przywołać nazwę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i 70 lat jej historii. Łódź przed dwoma wiekami powstawała z tradycji niejednorodnych, i podobnie powstawał – jako mozaika różnych treści intelektualnych – Uniwersytet Łódzki.

profesor Jarosław Płuciennik

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-679-6

9 788379 696796